

izgovora v okviru polnega in pogovornega stila; za prvega je predpisano samo akanje, za razgovorni stil, torej za hitrejši tempo, pa je obvezna tudi redukcija do polglasnika, glede na oddaljenost od naglašene zloga. Za *ja* in *e* v nenaglašenem zlogu, za mehki konzonanti dopušča redukcijo v kratek s prehodom v *i*, a nikakor ne *ï*, čeprav opozarja, da se v hitrem tempu ijevski element močnejše uveljavlja. Isačenko in Unbegaun sta odločna zagovornika ikanja, tako da v nenaglašenih zlogih ni razlike med izgovorom *ja*, (*a*), *e* in *i* za mehki konzonanti. Praktična raba pesnikov kaže na to, da je ikanje res zelo razširjeno, saj je rim, kjer se nenaglašena *e* in *i* vrstita, zlasti v otroški poeziji dovolj. Torej more ikanje veljati za literarno normo. Grupiranje vokalov v nenaglašeni poziciji nam kaže, da so se v vokalnem trikotu vsi visoki vokali (*i*, *y*, *u*) pomaknili navzdol in proti sredini, *o* in *e* proti sredini, *a* pa navzgor. S tem je tudi razložena neizrazita artikulacija, torej zmanjšano sodelovanje nekaterih govornih organov, včasih tako zelo, da nastane le polglasnik. V tej zvezi bi mogli obravnavati tudi izgovor končnice *-ij* pri pridevnikih, katerih osnova se končuje na *k*, *g* ali *h*. Prof. Nahtigal, naslanjajoč se na zgodovino in na moskovski govor, pozna samo izgovor s trdim velarom in trdim polglasnikom, Isačenko, Unbegaun in AG pa stavijo na prvo mesto izgovor po pisavi, namreč z mehčanim velarom in reduciranim *i*. Vzporedno s tem je omeniti, da se tudi sicer pridevniški nenaglašeni končaji na *-yj* že izgovarjajo s skrajšanim jeryjem, a ne s trdim polglasnikom (iz starega *o*), kakor uči Sahmatov. Pravilu v AG, da alternira v nenaglašeni poziciji *o* z *a*, v celoti ne moremo pritrčiti, kajti to velja le za pozicijo na začetku besede in v zlogu pred naglasom, drugod se oba reducirata v polglasnik, razen morda še na koncu besede v odprtem zlogu.

Zvezo *kk*, ki nastopa v stiku predloga z začetkom besede, se po prof. Nahtigalu olajša v *hk*, danes navadno izgovarjajo kot dolgi *k*. Zveza *kt* se izgovarja po AG kot *kt*, izgovor, kakršnega predpisujejo starejši gramatiki — *ht* — označuje AG za zastarel ali prostorečen. Nekoliko trdneje se drži izgovor *ht* iz *gt*, vendar *nohti* zveni starinsko, danes *nogti*. Tudi za grafične zveze *gd*, *kd* ni več v premoči izgovor z zvnečim *h*, temveč *gd*, *kd*, kot je napisano. Ravno tako je opaziti premik *k* izgovoru po pisavi v zvezi *čn*; število besed z moskovskim izgovorom *šn* se krči, vse bolj pogosto govore *čn*. Pri povratnih glagolih sta v refleksivu *sb*, *sja* dovoljeni obe izgovarjavi, s trdim in mehkim *s*, razen v oblikah s predhodnim *t*.

Tudi v besedah s cerkvenega področja, kjer se je doslej po južnoruskem izgovoru držal za *g* izgovor z zvnečim *h* (*boga*, *blago*, *blagodarju*, *blagoslovit'*), izgovarjajo danes *g*, na koncu pa *k* namesto nezvnečega *h* (*bog*). Edinole v besedi *gospodi*, kot vzklik, je tak zvneči *h* še navaden. F. Jakopin

Slovniske in pravopisne drobtine

DEBIČE

Na Laškem ob Savinji in v okolici (moj primer je iz zaselka Mulenca pod Smohorjem) je ljudem znana beseda *debiče*. Uporabljajo jo tudi v okolici Krškega, ne vem pa, ali je v rabi v sklenjenem pasu med omenjenima krajema. Pleteršnik je v svojem besednjaku ni zapisal.

Debiče pomeni mlado dekle vse tja do let, ko je godna za možitev. Steti jo moramo v vrsto izpeljank na *-e*, kot so *človeče*, *hlapče*, *kuže*, *otročje* ipd. (glej Bajec: Besedotvorje I, § 116), vendar s pripombo, da nima pejorativnega prizvoka, marveč ljubkovalen.

Od kod ta beseda? Izvajati jo moramo iz samostalnika *devica* (*virgo*), ki je prevzel obrazilo po manjšalnih samostalnikih na *-če*, izpeljanih iz moških samostalnikov na *-ьсь* ali *-ькъ* (glej Bajec, l. c.): *bravče*, *jelenče*,

kmetče, kumče, mače ipd. Nova beseda debiče je bila seveda srednjega spola s podaljšano osnovo -et- v odvisnih sklonih.

Deviče je kasneje prešlo v *debiče*. Pojav prehajanja v > b razlaga Fran Ramovš v Hist. gram. slov. jezika II, Konzontanizem, 158. Omejen je na nekatera primorska in ziljsko narečje, sicer pa je sporadičen in zelo redek, zato je naš primer še posebej zanimiv.

Beseda je zanimiva tudi zato, ker nima dvojnice v slovanskih jezikih in so slovenske izvedenke na -če iz samostalnikov na -ica zelo redke (n. pr. punče, deklinče, kolikor ne gre za sufiks -ьca).

V slovanskih jezikih so pomensko podobne izpeljanke na -če iz samostalnika deva: češ. děvče, polj. dziewczę, bolg. in srb. (hrv.) pa iz samostalnika devojka > devojče.

Razlagati slov. debiče, češ da je ljudska izposojenka iz hrvaščine ali srbščine, ni mogoče, ker bi bila nerazložljiva prehod v > b pred o in pa glasovna sprememba -oj > i pod poudarkom.

V Mulenci je samostalnik na poti v maskulinizacijo. N. pr.: tot debiče je fejst, toda debiče je rjekl (končni -l je znak, da je moderna vokalna redukcija zajela obliko srednjega spola), debiče je blu vesel. V množini je maskulinizacija že izvedena: tot debičeti so mlat.

Bruno Hartman

PREVAJALSKI POMENKI

Pravzaprav ni lepo, da naš list tako malo streže prevajalcem, saj so ga tudi ti pomagali priklicati v življenje. Morda bi bilo za vse koristno, če bi ena, dve strani v listu veljali prav takim pomenkom. Kakšni naj bi bili? Lahko zelo raznovrstni. Radoveden sem, kaj bi rekli k takile obliki.

V Flaubertu beremo: Et alors, sur la grande route qui étendait son long ruban de poussière, par les chemins creux où les arbres se courbaient en berceaux, dans les sentiers dont les blés montaient jusqu'aux genoux, avec le soleil sur ses épaules et l'air du matin à ses narines, le coeur plein des félicités de la nuit, l'esprit tranquille, la chair contente, il s'en allait ruminant son bonheur, comme ceux qui mâchent encore, après dîner, le goût des truffes qu'ils digèrent.

Podajamo vam tri prevode tega stavka treh različnih prevajalcev:

1. Tedaj je po veliki cesti, ki se je vlekla brez konca kakor dolg, prašen trak, po soteskah, kjer so se sklanjala drevesa kakor senčnice..., rame obsijane s soncem, z jutranjim zrakom v nosnicah, s srcem polnim blažene noči, z mirno dušo, z zadovoljnim telesom premišljeval svojo srečo...

2. Vso pot po veliki cesti, vlekoči se brez konca kakor dolg, prašen trak, po klancih, kjer so se sklanjala drevesa kakor hladnice, po stezah, kjer mu je kimalo visoko žitno klasje do kolen, z rameni obsijanimi od sonca, z jutranjim zrakom v nosnicah in s srcem polnim blažene noči, z mirno dušo in zadovoljnim telesom, je premišljal svojo srečo, podoben ljudem, ki še po večerji žvečijo okus zaužitih gomoljik.

3. Odhajal je po veliki cesti, ki je brez konca razvijala svoj dolgi trak prahu, skozi globeli, nad katerimi so se sklanjala drevesa kakor nad senčnicami (utami), po stezah, koder mu je segalo žito do kolen; v pleča ga je grelo sonce, nosnice so plale v jutranjem zraku, srce pa je bilo polno nočne blaženosti; tako je vso pot mirne duše in v udobnem telesnem počutju premeval svojo srečo kakor ljudje, ki po obedu še žvečijo okus zaužitih gomoljik.

Treba bi bilo določiti marsikaj: 1. Kaj je v posameznih prevodih dobro, kaj slabo in zakaj? 2. Ali si prevajalec sme dovoljevati spremembo podobe, kakor jo imata prva dva prevoda pri veliki cesti, ali ne? 3. Ali si prevajalec sme dovoljevati razkosavanje periode in vstavljanje povedkov, kakor jih ima tretji prevod? Ali s takim vstavljanjem greši zoper smisel in bistveno okrni obliko izvirnika? 4. Prevajalci naj poskusijo najti še drugačnih oblik, kako bi pri kar se da natančnem prevodu mogli dobiti kolikor moč domač in nazoren izraz za francoska absolutna prislovna določila (tri krajevna in pet načinovnih).

Naloga je na videz preprosta in kratka, toda takole oblikovanje ene same periode nas lahko nauči marsičesa. Prvega prevoda bi bil vesel Fran Levstik, če bi iskal zgled za oddaljenost pomožnika je od ustreznega deležnika *premišljeval*; samo 41 besed je vmes, če pa dodamo še tisto določilo, ki je tam izpuščeno, pridemo na 50 in čez! Levstik jih je našel samo 30! Prevajalci gotovo tudi sami naletijo pri svojem delu na podobna vprašanja. Naj postavijo še sami naloge in vprašanja, da se bomo tako skupaj učili in iskali za posamezne tuje zveze dobrih domačih načinov izražanja.

V eni prihodnjih številčk bomo povzeli rezultat došlih odgovorov. Kdor hoče biti z imenom omenjen, naj to izrecno pove ali sporoči značko. Povedali bomo tudi, od kod imamo podane prevode.

S. J.

ŠE ENKRAT PLATI IN OBRAVNAVATI

To sta živa ljudska izraza za dvojce različnih opravil, ki ju je knjižna slovenščina sprejela kot strokovna izraza iz kmetijstva in sta razvila oba tudi prenesene pomene.

Izraz *plati* je iz praslovanske osnove *pol-*; v nedoločniku se pred *-ti* (*polti*) zlog popolnoma pravilno spremeni v *plati*, kakor *golva* v *glava* itd. V podvojeni obliki imamo ta koren v izrazu *polpolati*, kar je dalo po tem pravilu premeta čisto pravilno *plapolati*. Kaj pomeni ta izraz? Pomeni premikanje zaradi vetra, sape ali drugačnega toka, ki giblje predmet (zastavo, plamen, dim, vodo itd.) v nekakih valovih, utripih ipd. Zato uporabljajo za isto opravilo drugod *vėjati žito*, kar je v zvezi z *veti vejem* — *veter*. Z nečkami so torej žito premetavali tako, da je sapa v valovih odnašala prah, pleve in rese, ki so lahke in jih je ob premetavanju nastali veter odnesel toliko dlje, kolikor lažje so. Ponekod žito z velnico (od *veti vejem*, *vel-nica*) mečejo na podu iz kota v kot tako, da se v loku lepo razpusti in se useda najprej najdrobnejši, potem debelejši prah, nato najlažje pleve in rese, potem zmeraj težje, prav v kot pa prileti samo klenc zrnje. Tudi to je nekako planje, podobno kakor če kdo z velnico vodo iz čolna polje.

Cisto drugačno pa je opravilo *obravnavanja*. Tam že preplano žito na rešetu suče — ni to lahko in preprosto delo, je treba posebno spretnke roke — tako, da se vse žito enakomerno suče v krogu na rešetu, da vsako zrno popolnoma prosto poišče svojo lego, ko roka obrne rešeto. Čemu tako delo? Zato da gre vse, kar je predrobno za povprečno zrno tistega žita — zato imajo za vsako žito posebno rešeto z določeno gostoto mrežo — pod rešeto; to je *podrešétina* (plevel, drobna zrna itd.). Z druge strani pa se vse, kar je težje in zlasti večje od povprečnega zrna, skroži na sredo rešeta in se imenuje *skrožki*. Te poberejo z rešeta. Vse zrnje pa se lepo uravna v krožne črte podolgoma, tako da je res obravnano po legi in velikosti, ker sta obe skrajnosti odstranjeni, vse neuravnovešenosti so izločene. Zato ponekod tudi pravijo *žito ravnati*, poleg *obravnavati*. Kaj je lepšega za prenos na področja duhovnega zrnja!

J. Roš

OB ENIH

Zakaj dopušča Slovenski pravopis poleg »ob eni« še obliko »ob enih«? Ali ni to nelogično in zato napačno? Tako me je spraševal prijatelj, ko sva govorila o jezikovnih stvareh.

Res je to nelogično, ker je izraz nastal iz »ob eni uri«, kar da skrajšano »ob eni«. Iz tega pa nikakor ne sledi, da je ob enih napačno. V jeziku je marsikaj nelogičnega, v njem igrajo psihološki momenti pomembno vlogo. Velik izpreminjevalni činitelj v jeziku, večji, kot se splošno zavedamo, je analogija ali nalika, po kateri se spreminjajo oblike po kakem tujem vzorcu.

V našem primeru je delovala analogija nekako takole. Poleg »ob eni« iz »ob eni uri« govorimo: »ob dveh«, »ob treh«, »ob štirih« itd. Po teh množinskih oblikah je nastala na videz nepravilna oblika »ob enih«. Ta zveza je poleg »ob eni« živa v ljudskem govoru, to pa je vzrok, da jo dopušča tudi Slovenski pravopis. Ima jo tudi Pleteršnik.

Ivan Tominec

USPETI

Kljub temu da je že Pleteršnik jasno označil rabo glagola *uspeti* z nedoločnikom za rusko, se je prav v zadnjem času nenavadno razširila po naših časnikih. Tako sem pred kratkim bral: Ko bomo uspeli reformirati pedagoško-psihološko izobrazbo... bomo šele s tem tudi uspeli uresničevati v vsem šolskem življenju resnično socialistični pedagoški humanizem... Pravih velikostnih mer pa le niso uspeli prikazati. Domača raba je namreč taka, da glagol *uspeti* stopi v srednji spol pri deležniku, osebek pa v dajalnik, torej: uspelo mi je. Tako sem tudi bral v istem časniku nekaj strani naprej od gornjih neslovenskih primerov: Uspelo jim je pridobiti za knjižničarje učitelje in sploh prosvetne delavce... Obenem je pes ena najstarejših živali, ki jo je človeku uspelo udomačiti.

Fr. Jesenovec

ODMERITI

Slovenci odmerimo na primer žito, sukno, hlače, kazen, zemljo in še kaj podobnega. Nedavno tega pa sem bral o takile odmeri: Šolska reforma bo morala odmeriti pedagoškemu in psihološkemu izobraževanju že za časa študija in enako tudi kasnejšemu pedagoško-psihološkemu razsvetljevanju šolskih delavcev večji *poudarek*. Poudarka nikakor ne odmerjamo, marveč ga damo. Očitno je pisec članka pozabil na povedek in njegovo zvezo.

Fr. Jesenovec

Zapiski

O STANOVSKEM GLEDALIŠČU V LJUBLJANI

Kolarjev članek »Literarni sprehod po Ljubljani« ni strogo znanstven, kljub temu pa moram opozoriti na nekaj bistvenih napak, ki so se piscu pripetile pri podatkih o stanovskem gledališču v Ljubljani (JIS III, 32 s).

V gledališču naj bi bilo prostora za 850 ljudi. Notranji prostor se je s prezidavo, dozidavo, pregrupiranjem sedežev in lož precej spreminjal. Poročilo iz 1837 pravi, da je v gledališču prostora za 650 ljudi, poročilo iz 1846 pa, da gledališče lahko sprejme, če je močno natrpano, okrog 850 obiskovalcev (povečanje gre na račun stojišč in tistih mest, kjer so nameščene klopi), po prezidavi okrog 1846 pa naj bi bilo v njem prostora celo za 1000 oseb. Gledališče naj bi imelo »lože v dveh vrstah in stopnišče« (Kolar), res pa je premoglo tri vrste lož in še galerijo v tretjem nadstropju.

Redne predstave nemških poklicnih igralcev se niso pričele šele »v sezoni 1790/1791« (Kolar), temveč vsaj že v drugi polovici 17. stoletja. Kljub pomanjkljivosti virov lahko dokažemo vrsto nemških predstav za 1729—1731, 1735—1738, 1740—1743 in potem z majhnimi presledki vse od 1768 dalje. Sorazmerje med nemškimi in laškimi igralskimi družinami, ki so od 1652 do 1790 nastopale v Ljubljani, je približno 60 : 30 v korist nemških družin.

Shakespearevega Kralja Leara, Hamleta in Macbetha niso uprizorjali šele v letu 1792 (Kolar), temveč že v času Schikanedrovih entrepriz 1779/1780 in 1781/1782, in sicer: Hamleta vsaj že 1779/1780, verjetno pa še 1781/1782, kar velja tudi za Macbetha, Riharda III. ter Romea in Julijo; Kralja Leara so uprizorili 29. XII. 1781, verjetno pa tudi že 1779/1780, saj so vse te igre spadale v Schikanedrov »železni repertoar« in sta on ter njegova žena v njih nastopala — v naslovnih vlogah. Tudi Lessingovo Emilijo Galotti moramo supponirati že za igralsko sezono 1779/1780, ker jo je Schikaneder uprizoril 1779 in 1780 v južnonemških mestih in Solnogradu, torej tik pred prihodom v Ljub-